

Rúgd és fuss – avagy a játéktípus forradalma?*

Az angol profi futball a nagyhatalomtól a hanyatlás képzetéig

---

Tony Mason

Argentínával, Németországgal és Olaszországgal összehasonlítva Anglia ritkán szerepelt jól a legfontosabb nemzetközi futballbajnokságokon. Ennek okát mind a hazai, mind a külföldi kritikusok a csapat egyszerű játéktípusában vélték fölfedezni, amelyet gyakran „rúgd és fuss” focinak minősítettek. Rövid tanulmányunkban megvizsgáljuk e minősítés jogosságát, s fölteszük azt a kérdést, hogy e bírálat kíméletlensége milyen mértékben hasonlítható a bírálók által igencsak helytelenített erőfoci kíméletlenségéhez. Megpróbáljuk fölteni azt is, hogy az angol játékfelfogás és -stílus hogyan és miért változott az idők folyamán. Célunk annak bemutatása, hogy az angol futball változatosabb és bonyolultabb volt, mint ahogy azt egyes kritikusai képzelik, s hogy az angol futballon belül gyakran alakult ki éles konfliktus két eltérő szemléletű tábor között. Az egyik a gyorsaság, az erő, az állóképesség és a rámenősség hagyományos angol erőnyeit tűzi zászlajára, a másik pedig a biztonságos labdakezelésen, az okos helyezkedésen és az ügyes passzolgatáson alapuló átgondoltabb és precízebb játék híve. A legtöbb angol profi csapat persze e két szemlélet valamilyen kombinációjával próbálkozott, s a helyes egyensúly megtalálása gyakran olyan tényezőktől függött, mint a játékosállomány, az edző vagy az igazgatótanács preferenciái, vagy éppen a csapat helyezése a bajnoki táblázaton. Semmi kétségünk sem lehet afelől, hogy e két alapvető játékfelfogás közötti feszültség és konfliktus sokszor elbizonytalanította az angol csapatokat a nemzetközi futball kíméletlen versenyre berendezkedett világában, amely oly gyökeres változásokon ment át a második világháború után.

Az angol futball-szubkultúrán belül a harmincas, negyvenes és ötvenes években erősen tartotta magát az a vélekedés, hogy a futball aranykora valamikor a múltban lehetett, főként pedig az 1925 előtti időkben. Abban az évben változott meg ugyanis a lesszabály. 1925 előtt az ellenfél térfelén labdát kapó játékos akkor volt „lesen”, ha nem volt legalább három védőjátékos közte és az ellenfél gólvonala között. Ez a szigorú szabály komolyan akadályozta a hosszú előreíveléseket, és már az 1870-es és 1880-as években kialakította Skóciában a rövid passzokon alapuló, „labdajárató” játéktípust. Az öt csatár egy vonalban igyekezett előrenyomulni, a lehető legokosabban kihasználva az előttük, vagyis a köztük és a védők között lévő pályaszakaszt. Így nagyobb terük volt a labdatartásra és a kapura lövésre. Ezt a lényegében rövidpasszos játéktípust követte 1914 előtt néhány igen sikeres klub, például az

---

* Kick and Rush or Revolt into Style? Football playing among the English professionals from Great Power to image of decline. A tanulmány magyar nyelven jelenik meg először.

1880-as években a *Preston*, az 1890-es években az *Aston Villa*, századunk elején pedig a *Newcastle United*.

Ugyanakkor a játék mindig megőrizte hangsúlyosan erőfoci jellegét. Részben az ügyesség-re épült, aztán egyre inkább a gyorsaságra is (bár sokkal nagyobb távokat és sokkal lassabban futottak be a játékosok, mint később), de a kemény, adok-kapok belemenésekre is. Vállal bárkit lehetett lökni, még a kapust is, de a szerelés volt az, amitől a futball igazán kiérdemelte a nem éppen hízelgő „férfiak sportja” jelzőt. A játékos a szereléssel szerezte meg vagy szerezte vissza a labdát, s gyakran emlegették, hogy egy angol büszke arra, ahogyan ő tud szerelni. Kissé kíméletlen lehetett a dolog – ki kellett várni a megfelelő pillanatot, aztán teljes sebességre kapcsolva belemenni, nem félve a testi ütközéstől sem. Az ellenfél igyekezett minél gyorsabban megszabadulni a labdától, ha azt látta, hogy egy angol hátvéd vagy fedezet közeledik feléje. A külföldiek szemében tényleg brutálisnak és vakmerőnek tűnhettek ezek a belemenések, főként a befejező mozzanatok, bár általában nem voltak szabálytalanok. Az 1920-as években, amikor egyes tengerentúli megfigyelők már arról kezdtek beszélni, hogy néhány európai csapat már elérte az angol tizenegy színvonalát, még megemlítették az erőnléti különbséget. Lendület, edzettség és tapasztalat dolgában a brit profik jobban voltak eleresztve.

A rövidpasszos játék lehetett szép és hatékony is. De a profi hátvédek egyre ügyesebben tudták leshelyzetbe hozással megakasztani a támadást, hiszen csak ki kellett lépnie valamelyiküknek, mielőtt a támadó játékos passzolt volna. Az angol bajnokságban megfogyatkoztak a gólok, s ezzel együtt csökkent a nézőszám is. Az 1920-as kupadöntővel kapcsolatban egy kritikus megjegyezte, hogy a modern futball egyre inkább a modern hadviselésre emlékeztet, melyben a hosszú hónapok unalmát csak néha-néha szakítják meg az intenzív harc pillanatai.¹ A háromháttvédés lesszabályt kétháttvédésre enyhítették az angol amatőrök és profik egy próbamérkőzése után, melyen az első félidőben az új lesszabály, a másodikban pedig a régi szerint játszottak.

A lesszabály valóban hozzájárult a gólok szaporodásához – a *Middlesbrough* 122-t lőtt 1926–27-ben, s ebből 59-et George Camsell középcsatár szerzett. A következő idényben „Dixie” Dean 60-at szerzett az első osztályú *Evertonnak*; ezeket a rekordokat sohasem fogják megdönteni. Eltelt egy kis idő, míg a védők alkalmazkodni tudtak az új szabályhoz. Az angolok végül is a háromháttvédés felállással reagáltak az új helyzetre. A középfedezetet, aki a régi rendszerben a hátvédek és a csatárok közötti összekötőként funkcionált, most hátravonták az ellenfél középcsatárjának fogására, a két hátvédet pedig, akik azelőtt középen védekeztek, most a két szélre állították, az előretolt szélsők fogására. Ez volt a WM-formáció. Még ma sem tudjuk, ki alkalmazta először, de az biztos, hogy a Herbert Chapman által menedzselte *Arsenal* adoptálta a legsikeresebben, és az új szisztémához legjobban alkalmazkodó játékosokat vásárolt össze. A bírálók figyelemre méltatták a rúgd és fúss-játékstílust, de vajon hol volt az ügyes kombináció és az okos helyezkedés? Az új szabály megnövelte azt a potenciális játékteret, amelyen egy csatár mozoghatott, és nem kedvezett az egyesek által klasszikusnak tekintett, cselezős-rövidpasszos csatárjátéknak. Az *Arsenal* stratégiája a hátravont és szorosan záró védekezésre épült. Ahogy azt George Male jobbháttvéd leírta:

Ha az én [jobbháttvédi] területemen folyt a játék, s nekem előre kellett rohannom, hogy találkozam egy feljövő szélsővel, vagy vele együtt hátra kellett húzódnom, ami azt jelentette, hogy jól

---

¹ *The Times*, 1920. április 26. Ez a tanulmány Willi Meisl *Soccer Revolution* című írására támaszkodik (Meisl 1955).

kint kellett lennem, s így jó távol a tizenhatostól, akkor ebből az következett, hogy [a balhátvéd] Eddie Hapgoodnak kellett volna biztosítania engem. Általában azonban Herbie Roberts [középfedezet] biztosított. Még az is előfordulhatott, hogy a jobbfezedetem mögém kerüljön, mert nekem át kellett vágnom, hogy segítsek a középfedezetnek, úgyhogy ezzel egy átlós biztosító rendszer alakult ki (Taylor és Ward 1995: 28).

A csatárok azokra a gyors ellentámadásokra specializálódtak, amelyek a hátvédek ügyes előréveléseivel indultak; ezeket a labdákat gyakran Alex James kapta, aki a fő összekötő volt a hátvéd- és a csatársor között. Ő aztán sokszor ugrasztotta ki hosszú passzokkal a két szélsőt, Bastint vagy Hulme-t. Ahogy ők csinálták, azt öröm volt nézni, de ha kevésbé tehetséges játékosok próbálkoztak ezekkel a megoldásokkal, akkor a hosszú passzok a középpályán landoltak, vagy az ígéretes keresztlabdák ahhoz a középcsatárhoz jutottak, akit szorosan fogott a középhátvéd.

A háromhátvédes vagy WM-felállás angol újítás volt, és akkor született, amikor az angol futball éppen elszigetelődött a világ többi részétől, azaz kilépett a FIFA-ból, s ennek eredményeképpen nem vett részt több olimpián és az 1930-as évek három világbajnokságán sem. Ehhez az elszigeteltséghez és a vele együtt járó hagyományörzéshez még az is társult, hogy az angol csapatok általában az idény végén látogattak át a kontinensre, amikor a játékosok már fáradtak voltak, és a tét nélküli meccseken nem is folyt igazi küzdelem. Az egyre fokozódó sajtóérdeklődés és nemzetközivé válás eredményeképpen azonban a sport az országok közötti versengés eszköze lett.

De amikor az angolok jók voltak, akkor nagyon jól tudtak játszani, például az 1934-es világbajnok Olaszország ellen az első félidőben. Vittorio Pozzo olasz edző ugyanúgy elámult, mint Hugo Meisl 1933-ban, amikor a „Bécs válogatottja” néven szereplő osztrák csapat 4:2-re kikapott az *Arsenaltól*. Meisl úgy látta, hogy a vereség három tanulsággal szolgált, melyet az osztrákoknak meg kell szívlelniük: először is, nyitottabban kell játszani, mert a belső csatárok túl szorosan tartották a labdát, és túl sok volt a rövid passz is; másodsorban, az osztrákok nem voltak elég gyorsak, és a játéktudást nagyobb gyorsasággal kell párosítani; végül pedig a védelem nem tudott elég szorosan zárni. És – az Ausztria elleni 1932-es szerencsés, 4:3-as Stamford Bridge-i angol győzelem után – Meisl tett egy érdekes megjegyzést, amelyet érdemes szó szerint idézni: „Az *Arsenal* győzelme után az a benyomásom, hogy Angliában a klubok erősebbek, mint a válogatott.” Aztán így folytatta: „Európai szemmel nézve a brit profik támadójátéka nem valami látványos. A gólszerzés jóformán csak a center feladata, talán még a szélsőké, de már az összekötők inkább a védelem és a csatársor közötti kapcsolattal foglalkoznak, és mintha ők is inkább fedezetet játszanának.” A három előretolt csatárnak elsősorban azt kell tudnia ebben a rendszerben, hogyan használja ki az ellenfél védelmének legbizonytalanabb pillanatait, és törjön be a büntetőterületre fizikai fölényét érvényesítve. Másutt Európában a középcsatár általában technikás, intelligens játékos volt, míg Angliában afféle lesipuskás, aki kiméletlenül lecsap az ellenfél hibáira.²

Jimmi Hogan, a híres brit edző, aki még a régi lesszabály szellemében nőtt fel, és szakmai pályafutásának jó részét a kontinensen folytatta, arról panaszkodott, hogy a háromhátvédes játék „puszta szerkezeténél fogva kikényszeríti a magas előréveléseket”.³ Az angoloknak nem volt elegendő intelligens, briliáns labdakezelésű játékosuk.

---

2 Az elemzést Brian Glanville idézi könyvében (Glanville 1955: 62–65).

3 Hogan írja 1954-ben a *Sport Express*-ben. Idézi Glanville 1955: 80.

A Labdarúgó Szövetségben ráébredtek, hogy szükség lenne valamilyen újításra. Stanley Rous, az 1934-ben kinevezett titkár edzőképző rendszert vezetett be, a háború után pedig Walter Winterbottom lett a válogatott edzője és egyben első szövetségi kapitánya. A britek ismét csatlakoztak a FIFA-hoz, s Rous megpróbálta a tudatosabb játékot olyan kiadványokkal is segíteni, mint a szövetség újságja és évkönyve. Az angol csapat 1946–1949 között meglehetősen erős volt, és legtöbb ellenfelét legyőzte a gyorsaságot és erőt ügyességgel és mesterségbeli tudással ötvöző, jellegzetes angol stílusával. A csapat gerincét Swift, Franklin és Lawton alkotta, s pályája csúcsán Finney, Matthews és Mortensen egyaránt nagy csatáregyenységnek számított; sajnos, az előbbi három még a világháború utáni első világbajnokság, azaz 1950 előtt visszavonult.

Az 1950-es brazíliai VB-n az esélytelen Egyesült Államoktól elszenvedett vereséget lehetett volna merő kisiklásnak is tekinteni, ám azért fölhívta a figyelmet arra, hogy a csapat nem készült fel igazán a nemzetközi versengésre, s hogy a sűrű hazai program túl sok erőt kivesz a játékosokból. Anglia még így is félelmetes ellenfele tudott lenni a legjobbaknak is, amint ezt például az Ausztria elleni 1951-es mérkőzés bizonyította. Az akkori osztrák csapat legjobbja a támadó jobbfedezet Ocwirk volt (egyések szerint afféle „hatodik csatár”), s Winterbottom azt eszelte ki, hogy semlegesítését a legjobb angol védőjátékosra, Billy Wrihtra bízta. Ezt a tervét azonban föl kellett adnia, mivel négy állandó játékosa nem léphetett pályára az előző vasárnapi bajnoki meccsen elszenvedett súlyos sérülés miatt.⁴ A 2:2-es döntetlen Anglia számára volt hízelgő. A legfigyelemreméltóbb a két csapat tempója közötti különbség volt: az osztrákok igen jól tartották a labdát, de lassúak voltak és kissé körülményesek. Az angol csapatban különösen a Wright–Froggatt–Dickinson fedezetsor tűnt ki szereléseiével, majd az azokat követő hosszú vagy rövid passzokkal a csatároknak, akik okosan meg tudták játszani a labdát. A korabeli elemzők megállapították, hogy a hagyományos angol foci a legjobb ellenszer a kontinentális stílus ellen, míg annak átvétele a biztos kudarccal egyenlő.

Biztató jelek mutatkoztak a háború utáni első évtizedben a bajnokságban is, elsősorban a *Manchester United*-nél, Matt Busby első nagy csapatánál, amely a hosszú és rövid passzokat egyaránt jól alkalmazta, fegyelmezett védelme volt és improvizatív csatársora, amely mindig arra figyelt, hogyan ugrathatná ki a szabad embert a megfelelő pillanatban; s figyelemre méltó teljesítményt nyújtott az ötvenes évek *Wolverhampton Wanderer*-e is, amelynek védői sokszor negyven-ötven méteres passzokkal ugratták ki Mullent, Hancocksot vagy Deeleyt úgy, hogy egy-két méteres előnnyel indulhattak a szembenálló védőhöz képest. Több volt ez, mint a „rúgd és fuss”, és a labdát ilyen előnnyel megkapó csatár mindig zavarba hozta a védőt.⁵ A *Newcastle* is alkalmazta a hosszú átadásokat Jackie Milburn gyorsaságának kihasználására, ám az ötvenes-hatvanas években a hosszú passzok igazi mestere klubjában, a *Fulham*-ban és a válogatottban is Johnny Haynes volt – az első angol focista, aki megkereste a heti száz fontot. A *Fulham*-ban rendre a pálya egyharmadát átívelő labdákkal ugratta ki a bal szélén Chamberlaint, akinek így le sem kellett futnia a védőjét, a válogatottban pedig valamivel közelebről hozta számtalanszor gólhelyzetbe Jimmy Greavest. (Winterbottomnak ma is az a véleménye, hogy akkoriban túl gyakran ítélték tévesen lest Anglia ellen, mert a partjelzőket megtévesztette a kiugratás tökéletes időzítése...⁶) Haynes

4 Erről a mérkőzésről érdekes beszámolót ad John Arlott *Concerning Soccers* című művében (Arlott 1952: 8–22).

5 A *Manchester United* és a *Wolves* sajátos játéktílusáról lásd Bernard Joy könyvét (Joy 1956: X. fejezet), valamint Conrad Lodziak művét (Lodziak 1966).

6 A szerző interjúja Walter Winterbottommal, 1993.

mindenki másnál hamarabb észrevette, ha rés nyílt az ellenfél védelmében, és akár ötven méterre is pontosan oda tudta rúgni a labdát, ám ma hiába is lennének (vannak?) ilyen játékosok, öt fős hátvédsor mellett aligha nyílik lehetőségük ilyen átadásokra.

Egészen más stílust képviselt az Arthur Rowe vezérelte *Tottenham*, amely újoncként nyerte meg az 1950–1951-es bajnokságot: sokat futottak, rövid passzokkal operáltak, gyorsan szabadultak a labdától. Ennek a csapatnak Alf Ramsey, Bill Nicholson és Eddie Baily volt a kulcsembere. 1961-ben Rowe így vázolta koncepcióját egy edzői értekezleten:

A pontos passzolást könnyebb volt elsajátítani, mint a labdától való intelligens szabadulást, ám a „rúgd és fuss”-módszerrel a probléma magától megoldódik, mert ha a játékos megszokja az azonnali passzolást, idővel magától rájön, merre érdemes továbbfutnia. Végül a csapat teret nyert akkor is, ha valaki éppen nem kapta vissza a leadott labdát.

Rowe elmondta, hogy inkább csak általános tanácsokkal látta el játékosait, nem dolgozott ki különleges taktikát. Arra buzdította őket, hogy a pálya védekező és középső harmadát játsszák át minél egyszerűbben, mivel az itt elkövetett hibákat nehezebb helyrehozni. A támadó harmadban aztán megmutathatták a játékosok, mennyire tudnak rögtönözni. Lelkükre kötötte, hogy amikor náluk van a labda, akkor mindenkinek a támadást kell segítenie, ha viszont az ellenfél támad, akkor mindenki védekezzék. Ezen a csapatmunkán belül azonban minden játékosnak megvolt a maga embere, akit szemtől szembe le kellett győznie, és a társak segítségével fölébe lehetett kerekedni akár egy sztárjátékosnak is. Az elképzelés egyetlen hátrányát az jelenti, hogy nem minden futballista alkalmas az ember ember elleni játékra. Az edzéseken általában egyszerűen csak fociztak, külön csak a pontrúgásokat gyakorolták.⁷ Hangsúlyozni szeretnénk, hogy az 1950-es években az angol futballt nem lehet elintézni a „rúgd és fuss” címkével. Mutatkoztak már a biztató jelei annak, hogy a legnépszerűbb sport okosabbá és változatosabbá válik, s több lesz a neandervölgyi vadságnál, rohanásnál és erőszakosságnál.

Mégis ekkor, 1953–1954-ben következett az angol foci két lidérces éve. Kezdődött az 1953. őszi túrával, amikor a csapat fennállása során első ízben látogatott el Dél-Amerikába, ott kikapott mind Argentínától, mind Uruguaytól, és csak Chilét tudta legyőzni. Ezt követte a hírhedett hazai vereség a magyaroktól novemberben, majd 1954 májusában a katasztrófa: a 7:1-es angol vereség, Anglia mindmáig legnagyobb veresége, s ezután még egy veres meccs Jugoszláviában. A magyar meccsek utóélete majd olyan figyelemreméltó volt, mint maguk a küzdelmek. Tele volt a sajtó javaslatokkal, hogyan kéne visszaküldeni a dedóba az angol futballistákat, edzőikkel és vezetőikkel együtt. A *Times* szerint e két vereség akkora hatást gyakorolt a labdarúgás művészetére, mint az orosz balett a tánra és Oklahoma a *musicalre*.⁸

Valójában a kivitelezés pontosságára, a szüntelen – és ésszel folytatott – gyakorlásra volt szükség. Az angol játékosoknak nagyobb versenyrutinra kellett szert tenniük. Futólag még az is fölmerült, hogy oszlassák föl az angol bajnokságot. Az igazság az, hogy egyszerűen túl jó volt az ellenfél: a magyarok pályájuk csúcán voltak olimpiai bajnokokként, a következő világbajnokság első számú esélyeseiként. Érdemes azonban külön felhívni a figyelmet egy mozzanatra. Mint ma már mindenki tudja, Anglia csapatát Wembleyben elsősorban a magyar középcsatár, Hidegkuti képesztette el és zilálta szét azzal, hogy hátrahúzódva játszott;

---

⁷ *FA News*, IX: 284. (1961. március 8.)

⁸ *The Times*, 1953. december 5.

az angol középhátvéd nem merte elhagyni megszokott helyét, így aztán Hidegkuti többnyire őrizetlenül maradt. Egy héttel a mérkőzés előtt jelent meg egy angol vasárnapi újságban egy Svédországban edzősködő angol szakember cikke, aki látta a magyarok előző mérkőzését Stockholmban; ez 2:2-re végződött. Igen hazafias szellemben azt fejtegette, hogy Anglia ugyanezzel a szellemmel és saját stílusával nyerhet; a magyarok védelme gyöngé, csak a csatáraik erősek és ravaszak; „a kulcsembert Hidegkuti, aki bemozogja az egész pályát, hogy magára vonja az ellenfél középhátvédjét”. Felhozta a követendő svéd példát: a középhátvéd maradt a helyén, s egy másik játékosat bíztak meg Hidegkuti őrzésével. Ha Anglia is így tett volna, talán nem 6:3 lett volna az eredmény.⁹

Walter Winterbottom szövetségi kapitány megpróbálta az angol futball hagyományos erőit az európai, illetve a dél-amerikai stílussal ötvözni. Tudatosította magában, hogy az angol szerelési módszer szárazabb talajú pályákon nem lehet olyan eredményes, mint a többnyire vizes hazai fűvön, ezért gyakorolni kellene a labdaátvitel megelőzését, a labda nélküli játékos fedezését is. Fölfigyelt rá, hogy sok tengerentúli sztár meg sem próbálja kicszelezni védőjét, hanem gyorsan rávezeti a labdát, s mielőtt találkozónának, lepasszolja, hogy labda nélkül kerülhesse a védőt.

Mind Winterbottom, mind más korabeli szakértők rájöttek, hogy minél nagyobb hangsúlyt fektet egy csapat az intelligens, labda nélküli mozgásra, s minél inkább kiveszi a részét minden játékos a támadásból és a védekezésből is, annál nagyobb szerepet kap az edző és a taktika. A játékosoknak egyre sokoldalúbbaknak kell lenniük, hogy minél többféle játék-helyzetben megállják a helyüket; 1961-ben már kimondták azt az elvet, hogy minden játékosnak egyformán jól kell tudnia védekeznie is és támadnia is.¹⁰ Voltak olyan újító edzők az angol kluboknál, akik a hatvanas évek elején az egész európai futballra hatást gyakoroltak. A *Tottenham* edzője, Bill Nicholson, aki egy évtizeddel korábban játékosként a „rúgd és fuss” kiemelkedő képviselője volt, fölgyorsította csapatával ezt a fajta játékot. Az általa edzett *Tottenham* nemcsak duplázott a bajnokságban és a kupában, hanem 1963-as rotterdami KEK-győzelmével az első nemzetközi kupát is megszerezte Angliának. Az úgynevezett westhami játékosakadémia tagjai – Malcolm Allison, Dave Sexton és Frank O’Farrell –, akik az ötvenes évek végén edzés után elméleti vitákba merültek a futballról, a hatvanas években mind sikeres menedzserek lettek.¹¹ A hatvanas évek végén rövid időre a *Manchester City* tűnt olyan csapatnak, amelynél a hagyományos angol gyorsaság és erő a „kontinentális” pontossággal és ötletességgel társult.

E hagyományokról szólva meg kell említenünk Alf Ramseyt is. Mint már mondtuk, a Rowe-korszakban, az ötvenes évek elején kulcsembere volt a „rúgd és fuss” stílusnak; az a fajta jobbhátvéd, aki viszonylagos lassúságát okos helyezkedéssel ellensúlyozta, kiválóan passzolt, s gyakran indított támadást, ha kapusa őt hozta kidobással játékba. Utolsó válogatott mérkőzése éppen a tragikus 6:3-as volt a Wembleyben. Nyilván nem tudott szabadulni a gondolattól, hogy gondosabb védekezéssel csökkenteni lehetett volna azt a hat kapott gólt, és az *Ipswich*nál edzőként bevezetett taktikáját befolyásolhatta az olaszoktól látott „beton-

---

⁹ Lásd George Raynor cikkét (Raynor 1953). Harry Johnston, az angol csapat középfedezete már nem egészen biztos a maga szerepét illetően.

¹⁰ Winterbottom ezzel kapcsolatos nézeteit az *FA News*ből és az 1958–1962-es *FA Yearbook*ból ismerhetjük meg, továbbá az *FA News* egyik cikkéből (1961. április 9., 324–325).

¹¹ Ron Greenwood ezt a kezdetet 1961-ben, a *West Ham*ben erősítette meg, s végül három *West Ham*-játékos, Moore, Peters és Hurst fontos tagja lett az 1966-os világbajnokságon győztes válogatottnak, bár Hurst csak a negyedöntőtől lépett pályára. A *West Ham Academy*ről lásd Charles Korr művét (Korr 1986: 105–108).

védekezés” is. A nagy szurkolótáborral sosem rendelkező *Ipswich Town* 1961–1962-ben újoncként nyert bajnokságot, miközben lényegében már a 4–3–3-as felállást alkalmazta – persze rugalmasan, a Ramseynek rendelkezésére álló játékosanyaghoz igazítva. A háromszemélyes csatársort két gólképes játékos, Philips és a sokat mozgó Crawford, valamint egy teljesen hagyományos stílusban játszó jobbszélső alkotta. A jobbösszekötő Moran hátrahúzódtott a középpályára, de az igazán meglepő szerepkört az idősödő balszélső, Leadbetter kapta, aki a hagyományokhoz híven nemigen hagyta el a bal oldalvonalat, csakhogy sokszor hátrahúzódtott szinte balhátvédbe is, megteremtve a kapcsolatot a csatárok és a védők között. Ezért gyakorta maradt fedezetlenül, és ha nem futott is nagyon sokat, időnként nagy zavart okozott váratlan fölbukkanásával az ellenfél kapuja előtt (Lodziak 1966: 39).

Miután Anglia vereséget szenvedett (igaz, a világbajnok Braziliától) az 1962-es VB negyeddöntőjében, Winterbottom lemondott, s Alf Ramsey lett az új szövetségi kapitány. Ragaszkodott ahhoz a jogához, hogy egyedül állíthassa össze a csapatát, és ne válogató bizottság irányítása alatt. Ez volt a legfontosabb újítás az 1966-os, Angliában rendezendő világbajnokság előtt.

A szakírók sokszor kikezdték Ramseyt.¹² Egyfelől nem volt a szavak embere, másfelől a „földhözragadt csoda”, amelyet csapatával művelt, nem valami látványos játékon alapult, hanem sok futáson, az ellenfél állandó zavarásán, fölgyorsított tempón, amit aztán másolni kezdtek a természetesen gyöngébb játékosanyaggal rendelkező klubok is, és ez monotóniába torkollt. Ezzel szemben Ramsey angol válogatottja 1966–1970 közötti 35 mérkőzéséből 21-et megnyert, és csak négyet veszített el, 62 gólt szerzett, és csak 22-t kapott. Kítűnően szerepelt két világbajnokságon és a közbeeső EB-n is. Kétségtelenül ez volt minden idők legeredményesebb angol válogatottja.

Ramsey után a hetvenes-nyolcvanas évek angol válogatottja mindig nagyon sokat ígérő volt, de keveset váltott be az ígéretekből. Edzők egész sora próbálta kiválasztani a legmegfelelőbb játékosokat arra, hogy „angolul”, illetve kifinomultabb, „kontinentális” módon, például söprögetővel játsszanak, de ebben mindig volt valami tisztázatlanság. Különösen az volt a zavaró, hogy míg a klubok sorra nyerték az európai kupákat, a közvélemény inkább a nemzeti tizenegyőt várta volna a nagy eredményeket. Ezt a hangulatot leginkább a sajtó gerjesztette, amelynek tagjai képtelenek voltak felfogni, hogy a modern fociban egyszerűen nem lehet zsinórban nyerni a nemzetközi meccseket, és mind tájékozottságuk, mind véleményalakításuk kocsmai szinten maradt. Azt állították, hogy az angol futball tükrözi Anglia általános hanyatlását. Tudtak ugyan ezek a fiúk szépen és eredményesen is játszani, mint például Argentína ellen 1980-ban, csakhogy a tétmeccseken elmaradtak az eredmények. A sajtó azon csámcsogott, hogy a foci a gazdasághoz és a külpolitikához hasonlóan egy egykori nagyhatalom hanyatlásának jeleit mutatja. Bűnbakot kerestek, és meg is találták a szak-szervezetekben és egész Európában éppúgy, mint az angol válogatottban és vezetőiben.

Állítják az angolokról, hogy – például a franciákkal ellentétben – idegenkednek az elméletektől. Többet ér a könny (meg a veríték és a vér), mint a könyv. Pedig Angliának voltak olyan futball-teoretikusai is, mint Charles Hughes, a Labdarúgó Szövetség edzőképzési igazgatója 1982 és 1997 között, vagy Neil Lanham szabadúszó szakíró, akik naprakészek voltak a labdarúgás elméletében. Mindketten azt vallották, hogy a problémákat egy-

---

¹² George Raynor például gúnyosan jegyzi meg, hogy a futballban „a játéktudást nem lehet semmivel sem pótolni, de az edző dolga általában az, hogy mégiscsak találjon valamit. Ramsey nyilvánvalóan talált is” (Thomson 1996). Ugyanitt olvasható egy érdekes beszámoló is 1966-ból.

szerűen kell kezelni. Hughes megállapította, hogy a legtöbb gól maximum öt átadásból születik, Lanham ezt a számot háromra csökkentette. Mindenesetre a nemzeti bajnokság és a nemzetközi kupák adatait figyelembe véve két gól között átlag 182-szer passzoltak a csapatok.¹³ Lanham ebből azt a következtetést vonta le, hogy a labdát minél előbb a támadókhoz kell juttatni, akár fejre passzolva, akár lábra, akár lyukra, s hogy az ellenfelet könyörtelenül zavarni kell a maga védekező harmadában, hogy hibázásra kényszerüljenek, amit aztán ki lehet használni. Lanham egyik kedvenc jelmondata ez: „Nemcsak azért támadunk, hogy nyerjünk, hanem azért is, hogy visszaszerezzük a labdát.” Ő is, Hughes is megállapította, hogy a góloknak jó kétharmada a pálya támadó harmadában megszerzett labdákból születik. Az elképzelhető legnagyobb hiba a labda elvesztése, mert támadás közben az azt kísérő védők nehezen tudnak visszazárkózni. Ez a fölismerés persze megnövelte az ellenfél zavarásának fontosságát, s ahhoz vezetett, hogy középpályás posztra inkább erőteljes, mint technikás játékosokat kerestek, a „darabosak” kiszorították az olyan „pengéseket”, mint Hoddle vagy Waddle, akiknek mégoly zseniális önmegvalósítása is olykor a csapat kárára vált. A fő cél: a labdát mihamarabb az ellenfél térfelére juttatni, s akár kockázatok árán is előrenyomulni. No persze az ilyen elvek alapján játszott futball nem látványos, még ha izgalmas is. Mindenesetre Lanham elméletét a gyakorlatban többen is gyakran sikerrel próbálták megvalósítani, így Bassett, Beck és Graham Taylor az első liga középmezőnyébe tartozó csapatoknál.

Hughes Lanhamnál fontosabbnak tartotta a mesterségbeli tudás megtanítását fiatal korban, de a *The Winning Formula* (A nyerő szisztéma, 1990) című könyvében ő is azt hangsúlyozta, hogy pusztán jó labdatartással nem lehet meccset nyerni. Fel kell fejlődni minél gyorsabban, és állandó nyomást kell gyakorolni az ellenfélre. Ez a foci főcsapása, amire persze ismét csak könnyű rásütni a „rúgd és fuss” bélyeget. Amikor Graham Taylor 1991-ben azt nyilatkozta, hogy angolabbá kell válnunk a nemzetközi porondon, azaz úgy kell ott fellépünk, mint egy igazi angol csapat, nem az olyan kiscsapatok stílusára gondolt, mint például a *Wimbledon*, hanem azokéra a nagyokéra, amelyek nemzetközileg is sikeresek voltak, mint például a *Manchester United* a negyvenes-ötvenes években, a hatvanas évek második felében és manapság, a *Tottenham* a negyvenes-ötvenes évek fordulóján, a hatvanasok elején, a *Leeds* a hetvenes évek első felében, a *Nottingham* a második felében stb.

A hanyatlás mint olyan, központi szerepet játszik Nagy-Britannia történetében. Vegyük csak az ipart: a fejlődése itt kezdődött, de aztán mások beérték, sőt le is hagyták Nagy-Britanniát. A gazdaságot rosszul irányították, nem volt elegendő versenyszellem és termelékenység. A gyarmatbirodalmát veszített Anglia régi dicsősége után nosztalgiazik. Hasonlóképpen a sportban is első volt valaha ez az ország, és még a közelmúltban is nagyon jó volt, ám a futballhegemónia valójában igen rövid ideig tartott. Olvassuk csak el ezt az idézetet:

Ha Anglia meg akarja tartani tekintélyét a nemzetek között, akkor minden egyes játékosnak – csatárnak és védőnek egyaránt – többet kell használnia a fejét, és állandó gyakorlással jobb technikára kell szert tennie, különben a játék el fogja veszíteni népszerűségét, Nagy-Britannia pedig a dicsőségét.

---

13 Rengeteg tintát és papírt pazaroltak már erre a témára. Ez a rész főként az alábbi forrásokra támaszkodik: *Financial Times Weekend* 1/2, 1992. február; *The Guardian*, 1989. február 18. és augusztus 9., valamint 1993. március 20.; *The Independent*, 1987. október 2. és 1990. május 2.; *Independent on Sunday*, 1992. május 24.; *The Observer*, 1993. június 27.

Ezt 1923-ban írta James Catton, akkoriban jól ismert sportújságíró, az *Athletic News* szerkesztője.¹⁴

Lévén, hogy más nemzetek oly lelkesen eltanulták tőlünk a focit, előbb-utóbb nyilvánvalóan számítani kellett volna a kihívásra és arra, hogy a győzelmet egyre nehezebb lesz újra meg újra kivívni, ám mi – a futballban éppúgy, mint a gazdaságban – nem tettünk meg mindent ennek érdekében.

Sokan és sokat hibáztatták az angol bajnoki rendszert. Az első liga népesebb, mint bárhol másutt, ezért a legjobb játékosok már jóval a bajnokság vége előtt elfáradnak, miként az a *Manchester United* menőivel történt 1998-ban. A bajnokság mindenek fölött áll, és túlságosan hagyományörző. A harmincas évek WM-rendszere óta az egyetlen szerkezeti újítás a 4–3–3-as felállítás bevezetése volt. Az óriási fizikai megterhelés miatt nem jut idő azoknak a készségeknek a fejlesztésére, amelyek segítségével felül lehetne kerekedni a technikásabb külföldi játékosokon. A vereségtől való félelem is ahhoz vezet, hogy az erőnek nagyobb a becsülete, mint az észnek. Az edzőben nem bíznak eléggé, a helyezkedést és a labdatartást elhanyagolják. Ehelyett a tapasztalat, a keménység, az ütközések bátor felvállalása, no meg a csapatszellem számít. A profi futball Angliában – akár a játékosokat nézzük, akár a közöniséget – mindig is a munkások sportja volt. 1945 előtt alig akadt közöttük olyan, aki járt volna középiskolába. Még ma is sokan a korcsoportjuk műveletlenebb rétegéből kerülnek ki, a kisebbségből pedig úgy lesz vezető, hogy ő sem rendelkezik megfelelő képzettséggel, bár a gyakorlata kétségtelenül megvan. Ezzel szemben a legtöbb európai országban a foci szereplői a legkülönfélébb társadalmi rétegeket képviselik, és nem csak a munkásosztálybeli fiatalokat. Az ottani edzők sokoldalúbbak, intelligensebben foglalkoznak a focival. Az angolok pedig nemcsak hogy műveletlenek maradtak, hanem még gyanakvással is kezelik az idegen módit.¹⁵

Térjünk vissza egy pillanatra kiindulópontunkhoz: a szereléshez, amely leginkább jelképezi az angol, jobban mondva: a brit futball férfiasságát. Tény, hogy a foci, ahogyan azt az angolok divatba hozták, rendkívül férfias volt. Sokat kellett futni, a csatároknak cselezni, a védőknek meg határozottan szerelni, gyakorta vállal lökni, aztán elrúgni a labdát minél messzebbre, ami persze durva dolognak tűnik, és nem is valami konstruktív. Nálunk a csapatjáték kialakulása és a tudományos megközelítés sem csorbította soha a fizikai készségek becsét. Az angolok mindig is nyíltan és egyszerűen játszották a focit, ahol igenis nagy szerepe volt a szerelésnek, az ember ember elleni játéknak.¹⁶

A korai angol (és skót) játékosokat a futball professzorainak nevezték, de ez inkább csak ironia, hiszen sohasem oktattak senkit erre a játékra abban az értelemben, mint ahogy mondjuk, a profi krikettezőkkel teszük.

---

¹⁴ Cattont Brian Glanville idézi (Glanville 1955: 13).

¹⁵ Nyilvánvaló, hogy az embernek nem kell tudnia különösebben jól futballozni. Az angol futball 1950-es évekbeli válsága idején Glanville azt gondolta, hogy a jövőben a középsztyályok fokozódó érdeklődése lesz az, ami majd megmenti a játékot (Glanville 1955: 189). Azt fejtegeti – elég meggyőzően –, hogy az angol játék nehezen szabadulhatott a munkásosztálybeli maskulinitás sajátos szubkultúrájától, amely a „természetes” tulajdonságokat dicsőítette, és gyanakvással tekintett minden olyan kísérletre, amely gondolkodással és tanítással kívánja fejleszteni a játéktudást és a taktikát. Végül is az egyik legügyesebb játékos, Stanley Matthews volt az, aki az angol csapat 1950-es, világbajnoksági kudarcának okát nem másban látta, mint „abban, a meccs előtti taktikai megbeszélésben, amelyet akkor tartott meg első alkalommal a csapat edzője. Hiszen nem lehet megmondani a sztárjátékosoknak, hogy mit csináljanak, és hogyan játsszanak, amikor egy nemzetközi meccsen kint vannak a pályán” (Matthews 1960).

¹⁶ Itt Bob Ferrier érdekes és meggyőző elemzésére támaszkodtam (Ferrier 1960: 159–179).

Idegen is volt az angoloktól az a gondolat, hogy a futball tudományát valaki másnak átadják, bár idővel kitermelődött az az egyre gyarapodó kisebbség, amelyik külföldön vállalt edzői munkát, s 1945 után már a sajtóban is hallatták a hangjukat azok az „europomán” újságírók, akik az edzés fontosságát hangsúlyozták. Az, hogy Anglia volt az első futball-nemzet, éppúgy járt hátrányokkal is az előnyök mellett, mint az ország úttörő szerepe az iparban. A korai könnyű sikerek elbizakodottságot szültek, azt az érzést, hogy mi, angolok, mindent tudunk, amit a fociról tudni érdemes, ezt pedig az ember játék közben tanulja meg, nem pedig dumával, gondolkodással és gyakorlással.

Azok, akik később kezdték a focit (a többi európaiak és a dél-amerikaiak), új szemmel néztek a sportágra. Ők már válogathattak a tőlünk tanult dolgokból, hogy mit vesznek át, és mit nem. Mind az európaiak, mind a dél-amerikaiak a technikát, a labdakezelést, az ügyes passzolást tartották a legfontosabbnak. Míg Nagy-Britanniában a futball ember ember elleni küzdelem maradt, odaát az ember és a labda kapcsolatát tartották fontosabbnak. A jó passz főlegessé teszi a szerelési kísérletet, a labdatartásba az is beletartozik, hogy szabaduljunk meg a labdától, mielőtt a védő odaér. Épp ezért mások leginkább a pontos passzolást gyakorolták. Ebből fejlődött ki idővel a labda fedezésének gyakorlata, ami rendkívül bosszantotta az angol focistákat. Ugyanakkor a külföldiek az angol „szembe babám, ha szeretsz”-stílust érezték brutálisnak, veszélyesnek és primitívnek. Ha valaki valaha megírja a futball huszadik századi történetét, elsősorban majd ennek a két felfogásnak az ütközésével, illetve kölcsönhatásaival kell hogy foglalkozzék.

Van tehát némi igazság abban az állításban, hogy az angolok mindig is a gyorsaságot, erőt, egyszerűséget, kitarást tartották szem előtt. Játékosok, edzők és nézők egyaránt mindig is fontosabbnak gondolták a játék férfiasságát a szépségénél. A nézők bekiabálásai még ma is leginkább arra irányulnak, hogy a játékosok menjenek előre. Ám mindig volt Angliában egy olyan kisebbség is, amelyik tudatában volt a technika fontosságának, még ha azt kombinálni akarta is az erővel: Chapmantól, Roustól és Winterbottomtól Busbyn, Nicholsonon, Rowen és Paisleyn keresztül Ramseyig, Robsonig és Hoddle-ig ennek a tábornak a hangja egyre erősödött, miközben a „rúgd és fuss” híveié halkult. Ma már mindenki egyetért abban, milyen hatásos lehet egy hosszú átadás – ami nem azonos a jó messzire elrúgott labdával –, amint azt a legutóbbi világbajnokságon is oly remekül bizonyította a holland Frank De Boer Argentína ellen.

Mindeddig azt mondtuk, hogy a „rúgd és fuss” áll szemben a szép focival. Ma már új veszély fenyeget. Charles Hughes erősen bírálta a mai focit a harminc-negyven évvel ezelőttihez képest. Szerinte unatja a nézőt, mert vége van annak, hogy most ez a csapat támad, aztán meg a másik; csak járatják vég nélkül a labdát a középpályán, amit talán nemcsak a nézők unnak, hanem maguk a játékosok is. Hughes szerint oda vezetett a mindenáron győzni akarás, valamint az edzési és felkészülési módszerek tudományossá válása, hogy mára kialakult az atlétikus futball. Nem lehetetlen, hogy csakhamar semmit sem fog érne a technika, hanem az győz, akinek nagyobb a nyers ereje. A futballista előbb-utóbb gladiátorrá válik, aki keményen harcol, tapodtat sem enged a pozíciójából, odarúg, ha kell, és fittyet hány a játék szépségének. Ha ez megvalósul, hozzá képest a jó öreg „rúgd és fuss” is látványosnak fog tűnni.

Kállai Tibor fordítása

Hivatkozott irodalom

- Arlott, John (1952): *Concerning Soccer*. H. n.
- Ferrier, Bob (1960): *Soccer Partnership. Billy Wright and Walter Winterbottom*. H. n.
- Glanville, Brian (1955): *Soccer Nemesis*. H. n.
- Joy, Bernard (1956): *Soccer Tactics*. H. n.
- Korr, Charles (1986): *West Ham United. The Making of a Football Club*. H. n.
- Lodziak, Conrad (1966): *Understanding Soccer Tactics*. H. n.
- Matthews, Stanley (1960): *The Stanley Matthews Story*. H. n.
- Meisl, Willi (1955): *Soccer Revolution*. H. n.
- Raynor, George (1953): How to beat Hungary? In *Sunday Chronicle*, november 22.
- Taylor, Rogan és Andrew Ward (1995): *Kicking and Screaming. An Oral History of Football in England*. H. n.
- Thomson, David (1996): 4–2. H. n.